

कार्यालय, नागपूर महानगरपालिका, नागपूर
(शिक्षण विभाग)

क्र.२०३६.शि. वि.

दिनांक : 26/06/2014

परिपत्रक

प्रति,

मुख्याध्यापक/मुख्याध्यापिका

सर्व प्राथमिक/उच्च प्राथमिक/माध्यमिक शाळा, म.न.पा. नागपूर.

विषय :- शालेय पोषण आहार योजना सन 2014-2015

संदर्भ :- शासन आदेश महाराष्ट्र शासन शालेय शिक्षण व क्रिडा विभाग शासन निर्णय क्रमांक शा.पो.आ. 2011/प्र.क्र.18/प्रा.शि 4 मंत्रालय, मुंबई 32 दिनांक 2 फेब्रुवारी, 2011

शालेय पोषण आहार योजनेअंतर्गत शालेयसत्र 26 जून 2013 पासून शाळा सुरु होण्याच्या पहिल्या दिवसापासून प्रस्तुत योजनेस पात्र लाभार्थी मुलांना (इ. 1 ली ते 5 वी) व 6 वी ते 8 वी शाळेच्या मधल्या सुट्टीच्या वेळात दुपारचे एक वेळचे जेवण (खिचडी) शिजवून वितरीत करणे आवश्यक आहे. त्यासाठी आपल्या शाळेत पुरेसा तांदूळ उपलब्ध असणे आवश्यक आहे. करिता आपल्या शाळेकरिता महाराष्ट्र स्टेट को.ऑपरेट फेडरेशन कंझुमर्स लि. यांना शाळा सुरु होण्यापूर्वीच किमान एक आठवडा आधी आणि यापुढे दरमहा नियमितपणे 25 तारखेपूर्वी किंवा पर्यंत पुढील महिन्याकरिता शाळेला आवश्यक तेवढ्याच तांदूळाची लेखी मागणी करावी व त्याची एक प्रत शाळेच्या दफ्तरी जपून ठेवावी.

प्रस्तुत योजनेची आपल्या स्तरावरून प्रभावी व परिणामकारक अंमलबजावणी होण्यासाठी व शाळेत ठेवावयाचे अभिलेख अद्ययावत ठेवण्यासाठी विभागाद्वारा वेळोवेळी परिपत्रकांद्वारे व मु.अ. च्या सभेमध्ये सविस्तर सूचना दिलेल्या आहेत. सूचनांचे काटेकोरपणे पालन करावे. उपरोक्त नमुद केलेल्या शासन निर्णयान्वये सुधारीत सुचना पुढील प्रमाणे देण्यात येत आहे.

अ) महाराष्ट्र स्टेट को.ऑप. कंझुमर्स फेडरेशन लि. कडून तांदूळ उचल करण्याबाबत.

1. दरमहा खिचडी शिजवून देण्यासाठी शाळेतील इयत्ता 1 ते 5 व 6 वी ते 8 वी च्या सरासरी उपस्थित विद्यार्थ्यांच्या विचार करूनच आणि मागील महिन्यातील शिल्लक वजा करूनच आवश्यक असलेल्या तांदूळाची मागणी पुढील महिन्यासाठी नियमितपणे लेखी मागणीपत्रान्वये आदल्या महिन्यात कोणत्याही परिस्थितीत 25 तारखेपर्यंत न चुकता नोंदवावी व त्याची क प्रत शाळेच्या मागणी प्रकरणी दस्ताऐवज जपून ठेवावे. तांदूळ प्राप्त झाल्याबाबत खात्री करून घ्यावी निकृष्ट दर्जाचा तांदूळ प्राप्त झाल्यास तशी लेखी तक्रार करावी. पुरवठादाराकडून तांदूळ प्राप्त करून घेतांना तांदूळ वजन करून घ्यावे व तांदूळ योग्य दर्जाचा आहे किंवा नाही याबाबत खात्री करावी.

2. महिन्यात प्राप्त झालेला तांदूळ, खिचडी शिजविण्यासाठी वापरलेला (उपयोगात आणलेला) तांदूळ व महिना अखेर शिल्लक तांदूळ याचा दरमहा ताळमेळ जुळला पाहिजे. शाळेकडे आवश्यकतेपेक्षा अधिक मात्रेत तांदूळ शिल्लक राहणार नाही याची पूर्व खबरदारी घेण्यात यावी. शाळेकडे कमीतकमी तांदूळ शिल्लक राहिल याबाबत नेहमी दक्ष रहावे.

3. तांदूळ उचल व वाटप अहवाल आणि खिचडी शिजवून वितरीत करण्याच्या खर्चाचे देयक विहित नमुन्यातच दरमहा महिन्याच्या कामकाजाच्या शेवटच्या दिवशी पूर्ण जबाबदारीने तयार करावे व (कोणत्याही परिस्थितीत 3 तारखेपूर्वी झोन कार्यालयास प्रमाणित करून न चुकता सादर करावे) अहवाल सादर न झाल्यास याबाबत मु.अ.जबाबदार राहतील याबाबत नोंद घ्यावी.

4. प्रत्येक महिन्यात उचललेल्या तांदूळाचे नमुने पारदर्शक काचेच्या किंवा प्लास्टिकच्या रिकाम्या बरणीत/डब्यात काढून ठेवावेत व त्यावर महिन्याचे नांव लिहिलेली चिठ्ठी डिकाने चिकटवून ठेवावी. वर्षभरातील नमुने शाळेत सुरक्षित जपून ठेवावेत.
5. ज्या ठिकाणी अन्न शिजविल्या जाते तेथे अन्न शिजवित असतांना अनोळखी व्यक्तींना प्रवेश देऊ नये.
6. अन्न तयार करण्यासाठी येणारा भाजीपाला व तत्सम्य पदार्थ प्रथम निवडून व धुवून घ्यावे व त्यानंतर त्याचा वापर अन्नामध्ये करण्यात यावा.
7. पावसाळी दिवस असल्याकारणाने अन्न शिजविण्याची जागा स्वच्छ असावी. तसेच भांडी ही स्वच्छ वापरण्यात यावी. व अन्न शिजविण्याकरिता स्वच्छ पाण्याचा वापर करावा. तसेच शाळेत विद्यार्थ्यांना पिण्याकरिता वापरात आलेले पाणी हे स्वच्छ व निर्जंतुकीकरण केलेले वापरण्यात यावे.
8. शाळेचा साठा व वितरण नोंद वहीमध्ये तांदूळ उचलल्या बरोबर त्याचदिवशी नोंद घ्यावी सर्व शाळांमध्ये साठा व वितरण नोंद वही विहित नमुन्यातीलच ठेवावी. स्टेशनरी दुकानातून नोंद वही विक्रीस उपलब्ध आहेत त्या विकत घेवून ठराविक नमुन्यात सर्व नोंदी अद्ययावत ठेवाव्यात प्रत्येक महिन्याच्या नोंदी मु.अ. ने प्रमाणित करून स्वाक्षरी करावी. शाळा सुधार समितीच्या अध्यक्षाची देखील त्यावर स्वाक्षरी घ्यावी.

ब) रोजच्या जेवणामध्ये आवश्यक असलेले पुरक अन्न घटक

- 1) उपरोक्त सुधारित वाढी व दरामध्ये खिचडीचा (जेवणाचा) दर्जा, पौष्टिक,सकसता, ताजेपणा, स्वाद इ. करिता 100 ग्रॅम तांदूळामध्ये 20 ग्रॅम दाळी, (कडधान्ये) किंवा 50 ग्रॅम भाजीपाला (पालेभाज्या किंवा फळभाज्या) व किमान 5 ग्रॅम खाद्यतेल व चवीनुसार तिखट, हळद, मीठ, मसाले इ. असणे आवश्यक आहे. वरीलप्रमाणे पुरक अन्न घटक वरून सुमारे 130 ते 170 ग्रॅम धान्यासह जेवणाचे दररोजचे वेगवेगळ्या पदार्थांची जेवणातील स्थानीक अभिरुची विचारात घेवून वेळेनुसार बाजारात सहज उपलब्ध होवू शकणाऱ्या पालेभाज्या व फळभाज्या वापरून तयार करण्याबाबत सावधानता बाळगून पुरविण्याबाबत कटाक्ष असावा. खाद्यपदार्थातून किमान 450 कॅलरीज (उष्माक) व 12 ग्रॅम प्रोटीन्स (प्रथिने) असणे आवश्यक आहे. तसेच 6 वी ते 8 वी 700 उष्माक, भाजी 20 ग्राम प्रथिने युक्त आहार.
- 2) खिचडी नमुना दररोज एका भांड्यात बाजूला काढून दुसऱ्या दिवसाच्या सकाळपर्यंत राखून ठेवावा.
- 3) शाळेतील मु.अ. व शिक्षकांनी आधी खिचडी खालून पाहावी. स्वाद बघावा त्यानंतर 30 मिनिटानंतर मु.अ. व शिक्षकांच्या नियंत्रणाखाली मुलांना वाटप करावे, शिस्त राखावी.
- 4) मु.अ. नी वेळोवेळी महिला बचत गटांकडून वापरण्यात येणारी भांडी व पिण्याच्या पाण्याचा वापर व स्वच्छता, धान्य साफ केल्याची, निवडल्याची खात्री करावी व अभिप्राय नोंदवावा.
- 5) खिचडी विद्यार्थ्यांना वाटप करण्यापूर्वी व शिक्षकांनी खाण्यापूर्वी त्यामध्ये मुंगी, झुरळ आणि माशी व अन्य किटक नसल्याचे परीक्षण करून घ्यावे. अन्न ताजे व गरम असल्याची खात्री करावी.
- 6) जेवणाच्या पदार्थाबाबत देखिल तारीखावर अभिप्राय स्वतंत्र रजिस्टरमध्ये वर्ग निहाय पटसंख्या उपस्थित विद्यार्थी, प्रत्यक्ष खिचडी खाणारे विद्यार्थी, शिजविलेला तांदूळ, पदार्थांचा प्रकार व दररोजचा खर्च, अभिप्राय व स्वाक्षरीसह अद्ययावत ठेवावे.
- 7) दररोज एकत्र एक प्रकाराचा मेन्यू न देता वेगवेगळा पदार्थ देण्यात यावा. त्या साठी आठवड्याचे नियोजन करून महिला बचत गटाला देण्यात यावे.
- 8) खिचडी सोबतच आठवड्यातून किमान एकदा बिस्कटे किंवा केळी देण्यात याव्यात.
- 9) महिला बचतगटांकडून अन्न शिजविण्यासाठी खरेदी केलेल्या साहित्याच्या पावत्यांची झेरॉक्स मागवाव्या व खर्चाचा ताळमेळ जुळवावा. किमान 75% रक्कम इतर पुरक खाद्यान्नावर 25% रक्कम इंधन व मजुरीस्तव होणे अपेक्षित आहे. यासाठी महिला बचतगटांना वारंवार मार्गदर्शन करावे. खरेदी मालाच्या पावत्याबाबत देखील मार्गदर्शन करावे.
- 10) पुरवठाधारकांकडून तांदूळ प्राप्त करून होताना सदरचा तांदूळाचे वजन करून घेणे आवश्यक आहे. व तांदूळ योग्य दर्जाचा आहे किंवा नाही याची खात्री करून घेणे.

- 11) तांदळाचे रिकामे बारदाने (पोते) शाळेत उपलब्ध ठेवावे बारदाने बचत गटाला देवू नये.
- 12) महिला बचत गटाला आहार शिजविण्याकरीता दैनंदिनी तांदूळ मोजमाप करून देण्यात यावे.

क) विषबाधा सदृश परिस्थितीत घ्यावयाची दक्षता व करावयाची उपायोजना.

- 1) कोणत्याही परिस्थितीत शिळे अन्न देण्यात येऊ नये. अति पिकलेली केळी देण्यात येवू नये.
- 2) खिचडी वाटप करताना किटक, अळया, झुरळे असल्याचे निदर्शनास असल्यास वाटप बंद करावे.
- 3) मुलांना खिचडी घरी नेण्यास मज्जाव करावा.
- 4) खिचडी खाल्यानंतर मुलांना मळमळणे, उलट्या होणे, पोट दुखणे इ. बाबी आल्यास बाधीत मुलांना ताबोडतोब विलंब न लावता जवळच्या दवाखान्यात "औषधीपचार करावा व खिचडीचे, शिल्लक खाद्यान्नाचाचे नमुने, पाण्याच्या अन्न व भेसळ कार्यालयात परीक्षणार्थ पाठवावेत व म.न.पा. च्या आरोग्य विभागास देखिल कळवावे. आपत्कालीन परिस्थितीत शिक्षण वरिष्ठ अधिकाऱ्यास माहिती देवून मार्गदर्शन मागवावे.
- 5) शासकीय सुट्ट्यांचे दिवशीचे खर्चाचे देयक सादर करण्यात येवू नये. अल्पसंख्यांक उर्दू माध्यमांचे शाळांनी रमझानच्या उपवासाच्या महिन्यात खिचडी देण्यात येणार किंवा कसे? ते स्पष्ट करावे.

ड) योजनेच्या प्रभावी अमलबजावणी संदर्भात सुचना :-

- 1) आठवड्यात प्रत्येक दिवशी वेगवेगळा पदार्थ (मेन्यू) देता येईल याचे नियोजन करावे
- 2) शाळा सुधार समिती, मातापालक संघ, पालक समिती इ. च्या दरमहा नियमितपणे योजनेच्या क्रियान्वितेचा आढावा घेण्यात यावा. व त्या बैठकीच्या नोंदी शाळेच्या दफ्तरी ठेवण्यात याव्यात. योजनेत येणाऱ्या अडचणी, समस्या, अन्नाचा गुणात्मक दर्जा इ. वर साधक-बाधक चर्चा करून सर्वसमावेशक निर्णय घेण्यात यावेत व त्याची अमलबजावणी करण्यात यावी. अन्नाच्या पौष्टिकतेबाबत, गुणात्मक वाढीबाबत स्थानिक मातांचा सहभाग घेवून समन्वय साधावा.
- 3) तांदूळ उचल व वाटपाचा योग्य ताळमेळ जुळण्यासाठी साठा नोंद व वितरण नोंद वही (खर्च झालेला तांदूळ, शिल्लक तांदूळ, आहार घेतलेल्या विद्यार्थ्यांची नोंद वही, महिला व बचतगटांकडून पुरक खाद्यान्नावर करण्यात येत असलेल्या खर्चाची देयके, (पावत्या) इ. बाबी लेखा परीक्षणाकरिता शाळा स्तरावर अद्ययावत असणे आवश्यक आहे.
- 4) शाळेच्या सुचना फलकावर दैनंदिन देण्यात येणारे पदार्थ (मेन्यू) शाळेतील पट, उपस्थिती आणि प्रत्यक्ष आहार घेतलेले लाभार्थी इ. बाबी सर्वसामान्य नागरिक पालकांच्या निदर्शनास आणण्यासाठी दररोज नोंदविण्यात याव्यात.
- 5) तांदूळ उचल व वाटप अहवाल, त्रैमासिक अहवाल, वार्षिक अंतिम ताळमेळ अहवाल, महिन्याची खर्चाची देयके निर्धारित मुदतीतच सादर करावे व त्याची एक प्रत शाळेच्या रेकॉर्डला जपून ठेवावी.
- 6) खालीलप्रमाणे शालेय पोषण आहार बचत गटाकडून अन्न पुरविण्यात येईल.

- अ) सोमवार व बुधवार :- वरण, भात, भाजी, व 3 पोळ्या
- ब) मंगळवार- उसळ, चना किंवा मोड आलेले धान्य
- क) गुरुवार - मसालेभात
- ड) शुक्रवार - बेसन भात किंवा कढी भात
- इ) शनिवार - पोहे / खिचडी

याशिवाय आठवड्यातून एकदा केळी, बिस्कीटे, दूध, चिक्की, राजगीरा लाडू, पेंगदाणे, मूरमूरे बचत गटांना द्यावे लागतील. याकरीता सदरचा पुरक आहार हा अतिरिक्त राहिल त्यासाठी वेगळा निधी देण्यात येणार नाही. मुख्याध्यापकांनी बचत गटाकडून व्यवस्थित शिजविलेला पोषण आहार मुलांसाठी चविष्ट राहिल याची काळजी घ्यावी. याबाबत काही तक्रार असल्यास मुख्याध्यापकांनी लेखी स्वरूपात संबंधित सहा. आयुक्त, ज्ञान कार्यालय यांना पाठवाव्यात व तक्रार रजिस्टर शाळेत ठेवावे.

वरील बाबीप्रमाणे योजनेची अंमलबजावणी काटेकोरपणे पालन करावे. कोणी हयगय व हलगर्जीपणा केल्यास नियमानुसार योग्य ती प्रशासकीय कारवाई केल्या जाईल. याबाबत खबरदारी घ्यावी.

शिक्षणाधिकारी,
नागपूर महानगरपालिका, नागपूर

प्रतिलिपी :-

- 1) मा. अपर आयुक्त, म.न.पा., नागपूर
- 2) मा. उपायुक्त, म.न.पा., नागपूर
- 3) सहा. आयुक्त, म.न.पा., नागपूर (सर्व झोन)
- 4) सहा. शिक्षणाधिकारी, म.न.पा., नागपूर
- 5) सर्व शाळा निरीक्षक, म.न.पा., नागपूर